

مطالعات سنجش کمی

■ عبدالباقر امانی^۱

دانشجوی کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد همدان

■ علیجانی، رحیم؛ کرمی، نورالله. مطالعات سنجش کمی: کتاب‌سنجی^۲، علم‌سنجی^۳، اطلاع‌سنجی^۴، وب‌سنجی^۵. تهران: چاپار، ۱۳۸۷، ۲۰۶ ص، شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۲۹۴-۰۶-۴

به وجود آمد. بدین ترتیب و با این دیدگاه، مباحث نوینی پایه‌ریزی شد که از ترکیب واژه‌های سنجی و اسامی حوزه‌های شناخته‌شده علمی همچون روان‌شناسی و زیست‌شناسی به صورت روان‌سنجی و زیست‌سنجی درآمدند. در این میان کتابداری و اطلاع‌رسانی نیز متحول شد و مباحثی چون کتابخانه‌سنجی، کتاب‌سنجی، علم‌سنجی و اطلاع‌سنجی را به حیطة علمی خود وارد کرد (رانگاناتان، ۱۹۴۸ و پریچارد، ۱۹۶۹). با بهره‌گیری از ابزارها و وسایل تجزیه و تحلیل علم‌سنجی، امکان تعیین معیارهای رشد و توسعه علوم در سطوح گسترده و تأثیر آن در جوامع بشری فراهم می‌آمد. متخصصان علم‌سنجی معتقدند که ترسیم ساختار علم از طریق گروه‌بندی خوشه‌ای میسر است و می‌توان از طریق ترسیم ساختار علم، روابط داخلی بین قسمت‌های مختلف علم را به روشنی نشان داد و نیز تاریخ علم را مطالعه کرد.

درباره تدوین‌کنندگان

رحیم علیجانی متولد ۱۳۴۷، دارای دانشنامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی از دانشگاه شیراز است. در سال‌های ۱۳۷۶ تا ۱۳۷۸ به عنوان کتابدار مرجع در مرکز منطقه‌ای اطلاع‌رسانی علوم و فناوری شیراز خدمت کرده و در سال ۱۳۸۲ عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور شده است و تاکنون به صورت تمام وقت در این دانشگاه فعالیت

«تولید اطلاعات» از عمده‌ترین شاخص‌های رشد و توسعه در کشورها به شمار می‌آید، و در عرصه‌ها و حوزه‌های مختلف علمی استفاده می‌شود. با توجه به حجم روزافزون و تولید چشم‌گیر اطلاعات، امکان مرور تمام مطالب تولیدشده در حوزه‌های تخصصی از سوی متخصصان وجود ندارد. از این رو به کارگیری نمایه‌ها و پایگاه‌های اطلاعاتی که حاوی بخش قابل توجهی از اطلاعات هستند، می‌تواند سریع‌ترین راه برای دسترسی به اطلاعات هر حوزه خاص باشد. بنابراین، محققان در اولین مراحل پژوهش خود به این پایگاه‌ها مراجعه می‌کنند. این پایگاه‌های اطلاعاتی اساس تحقیقات متعددی هستند که با روش‌های کمی، نظیر کتاب‌سنجی، علم‌سنجی و ... میزان تولیدات علمی دانشمندان، گروه‌های آموزشی و دانشگاه‌های کشورهای گوناگون را بررسی و مقایسه کرده و میزان حضور علمی آنها را می‌سنجند. حوزه کتاب‌سنجی و شاخه‌های مرتبط آن به طور مستقیم با میزان تولید اطلاعات علمی در حوزه‌های تخصصی مختلف در ارتباط است و شاخص‌هایی را برای ارزیابی و سنجش میزان اطلاعات تولیدشده در زمینه‌های گوناگون و در کشورهای مختلف در اختیار دانشمندان قرار می‌دهد (حمیدی، ۱۳۸۷، ص ۱۶۲). در دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ به دنبال افزایش حجم اطلاعات و گسترش تولیدات علمی و رواج پوزیتیویسم، رویکرد کمی کردن علم با سنجش میزان تولید اطلاعات علمی در حیطة‌های مختلف

اصطلاح وب‌سنجی، تعریف وب، تعریف وب‌سنجی، وب‌سنجی در پایگاه اطلاعاتی آی. اس. آی. پرداخته است.

بخش دوم، «نظام‌ها»، شامل این مباحث است: فصل ششم، «پایگاه اطلاعاتی آی. اس. آی.»؛ فصل هفتم، «پایگاه اطلاعاتی گزارش استنادی نشریات جی. سی. آر.»؛ فصل هشتم، «پایگاه اطلاعاتی دانشمندان جهان»؛ فصل نهم، «مراکز خدمات استنادی در ایران». در پایان برخی از فصل‌ها فهرست منابعی برای مطالعه بیشتر ذکر شده است. به‌گفته نویسنده‌گان، این فهرست با استفاده از اطلاعات عمومی مؤلفان در حین مطالعه در این زمینه و نیز با جست‌وجو در پایگاه‌های اطلاعاتی عمده لاتین نظیر لیسا، لیستا، آی. اس. آی و پایگاه‌های اطلاعاتی فارسی نظیر مرکز منطقه‌ای اطلاع‌رسانی علوم و فناوری و پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران جمع‌آوری و گزینش شده است.

با توجه به افزایش پژوهش‌های کمی در سطح جهان، هدف از انتشار این کتاب آشنایی خوانندگان کشور با مفاهیم مربوط به مطالعات سنجشی نظیر کتاب‌سنجی، علم‌سنجی، تحلیل استنادی، اطلاع‌سنجی و وب‌سنجی عنوان شده است

جامعه مخاطبان این کتاب

جامعه مخاطبان این کتاب را کتابداران و اطلاع‌رسانان، پژوهشگران و محققانی تشکیل می‌دهد که در حیطه مطالعات سنجش کمی تحقیق می‌کنند.

نکته پایانی

کتاب حاضر علاوه‌بر اینکه تعاریف دقیق و معتبر را از هر کدام از حوزه‌های مطالعات سنجشی به‌دست می‌دهد، افراد، گروه‌ها، مجموعه‌ها و مؤسسات علمی پیشرو را در هر زمینه مطرح می‌کند تا خوانندگان به‌راحتی سرآمدها را در این حوزه‌ها شناسایی کنند.

پی‌نوشت‌ها:

1. bagheramani@gmail.com
2. Bibliometrics
3. Scientometrics
4. Informetrics
5. Webometrics
6. JCR
7. LISA
8. LISTA

مآخذ

1. حمیدی، علی؛ امیررضا اصنافی و فریده عصاره (۱۳۸۷). «بررسی تحلیلی و ترسیم ساختار انتشارات علمی تولیدشده در حوزه‌های کتاب‌سنجی، علم‌سنجی، اطلاع‌سنجی و وب‌سنجی در پایگاه Web of Science طی سال‌های ۱۹۹۰ - ۲۵۵۰». فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی آستان قدس رضوی، دوره دوم، ش ۴۲، (تابستان ۱۳۸۷)، ص ۱۶۱-۱۸۲.
2. Ranganathan, S.R. (1947). Proceedings of the ASLIBs Annual Conference, Leamington Spa, Great Britain
3. Prichard, A. (1969). Statistical Bibliography or bibliometrics? Journals of Documentation, 25(4): 347-349.

می‌کند. وی در طول چند سال فعالیت علمی خود موفق به نگارش بیش از چهل مقاله فارسی و انگلیسی شده است. علیچانی هشت عنوان طرح پژوهشی مصوب دانشگاه پیام نور را در سطح ملی و منطقه‌ای در سال‌های اخیر اجرا و به اتمام رسانده است. همچنین مجری بیش از ده کارگاه پژوهشی درباره آموزش استفاده از وب برای جست‌وجوی منابع الکترونیکی و بازیابی منابع و نگارش مقاله بوده است. از وی تاکنون نه اثر به چاپ رسیده است که عبارتند از: بازیابی پیوسته: نظام‌ها و روش‌ها؛ نظام‌های اطلاعاتی و مفاهیم مرتبط؛ نگارش مقاله، گزارش و سایر انتشارات علمی؛ آیین گزارش‌نویسی؛ آشنایی با بانک‌های اطلاعاتی؛ مطالعات سنجش کمی کتاب‌سنجی؛ علم‌سنجی، اطلاع‌سنجی، وب‌سنجی؛ از گوتنبرگ تا زیرساخت جهانی اطلاعات، دسترسی به اطلاعات در دنیای شبکه‌ای؛ اصول کار مرجع؛ و مرجع‌شناسی تخصصی.

نورالله کرمی متولد ۱۳۵۱، دارای دانشنامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی از دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات اهواز و کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی از دانشگاه شیراز است. وی کارشناس ارشد مرکز منطقه‌ای اطلاع‌رسانی علوم و فناوری و عضو هیئت علمی مدعو دانشگاه پیام نور شیراز است. از آثار تألیفی وی علاوه‌بر کتاب مطالعات سنجشی، می‌توان دو کتاب رتبه‌بندی شانگهای و مرجع‌شناسی در نظر و عمل را نام برد. همچنین بیش از بیست مقاله در زمینه‌های مختلف که بیشتر آنها در زمینه سنجشی می‌باشد از وی به چاپ رسیده است.

هدف کتاب

با توجه به افزایش پژوهش‌های کمی در سطح جهان، هدف از انتشار این کتاب آشنایی خوانندگان کشور با مفاهیم مربوط به مطالعات سنجشی نظیر کتاب‌سنجی، علم‌سنجی، تحلیل استنادی، اطلاع‌سنجی و وب‌سنجی عنوان شده است.

مشخصات کتاب

کتاب شامل مقدمه نویسنده و دو بخش است. بخش اول دارای پنج فصل و بخش دوم دارای چهار فصل و یک پیوست است. نویسنده در فصل اول بخش اول، «روش‌ها»، به چرایی مطالعات سنجش و در فصل دوم، «کتاب‌سنجی»، به ابداع اصطلاح کتاب‌سنجی، تعریف کتاب‌سنجی، دامنه کتاب‌سنجی، کاربرد کتاب‌سنجی، قوانین کتاب‌سنجی، کتابخانه‌سنجی، ارزیابی عملکرد پژوهشی و کتاب‌سنجی در پایگاه آی. اس. آی می‌پردازد. در فصل سوم، «علم‌سنجی»، به ابداع اصطلاح علم‌سنجی، تعاریف و وضع جاری علم‌سنجی در پایگاه اطلاعاتی آی. اس. آی. پرداخته شده و در فصل چهارم، «اطلاع‌سنجی»، درباره پیدایش و رشد اصطلاح اطلاع‌سنجی، تعریف اطلاع‌سنجی، ابعاد اطلاع‌سنجی، حوزه‌های موردپژوهش اطلاع‌سنجی، اطلاع‌سنجی و نظام‌های بازیابی اطلاعات، نظام‌های اطلاعاتی، استفاده از نظام‌های اطلاعاتی، محتوای نظام اطلاعاتی، اطلاع‌سنجی، طراحی و ارزیابی نظام‌های اطلاعاتی، گسترش حوزه اطلاع‌سنجی و وضع جاری اطلاع‌سنجی در پایگاه اطلاعاتی آی. اس. آی بحث شده است. مؤلف در فصل پنجم، «وب‌سنجی»، همانند چهار فصل گذشته، به ابداع و رشد